

Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slovena. Knjiga 36. Antropogeografska istraživanja II. Uredili: Akademik Dragutin Boranić i prof. dr. Ivo Rubić. Zagreb 1953. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Str. 130.

Ta knjiga nadaljuje novo serijo ZNZO in veljajo zanjo naše načelne pripombe k 34. knjigi. Rubićevo delo »Slavonski i Bosanski Brod« je vsekakor odlično in načtenja vprašanje brodskega Posavja kot geografske enote, raziskuje gravitacijski pomen Broda glede na bližnjo in daljno okolico posebno v gospodarskem oziru, kjer bo morda našel etnograf kako drobtino tudi zase. Z grafikoni in skicami pojasnjuje razna zemljepisna vprašanja, 34 fotoposnetkov pa prikazuje mestne dele. Dodan je tudi obsežen angleški povzetek.

Na straneh 111 do 130 objavlja avtor 34. knjige ZNZO Andre Jutronić »Prilog poznavanju veza Bračana s drugim otočanima i primorcima«. Spis je v tesni zvezi z avtorjevim gradivom v omenjeni knjigi in sestavljen po istih vidikih.

Ob tej priliki objavljamo željo mnogih slovenskih etnografov, da bi se radi kmalu veselili enako živahnega dela hrvaških etnografov v publikacijah, kot smo ga mogli zasledovati še pred desetletjem, ko so nas prekašali. Ne vemo, zakaj morajo hrvaški etnografi citirati že leta svoja odlična dela po — rokopisih, ki leže pri Akademiji in drugod. Dolžnost teh založb je, da pridejo z njimi kmalu na dan!

Vilko Novak

Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slovena. Knjiga 37. Uredili: Akademik Dragutin Boranić i prof. dr. Milovan Gavazzi. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Zagreb 1953. Str. 269.

Spričo zadnjih dveh knjig je tale knjiga za etnografa tem bolj razveseljiva, saj vsebuje deset prispevkov z vsega jugoslovanskega območja. Nas posebej zamiče prvi med njimi: Dimitrije Sabadoš, Stočarske i mljekarske zgrade planinskih stanova u dolini Vrata (Julijske Alpe), str. 5—16 in na sedmih prilogah 8 fotoposnetkov in 1 slika. Moti naslov, ki pri vsej dolgotosti mnogim ne pove, da je snov iz Slovenije, katere tudi v tekstu ne omenja. Odrekamo opisanim kočam tudi tako poudarjano starino in posebnost med sorodnimi stavbami pri nas. S tehnično natančnostjo so opisane tri kočice z vsemi zgradbami in prikazane s tlorisi, risbami in fotoposnetki, pri čemer pa hudo moti uporaba slovenske in hrvaške nomenklature na isti risbi. Ni jasno, kaj pomenijo na str. 5 številke v oklepajih! Res smo Slovenci zamudniki v etnografskem študiju planšarstva, toda s podobnim drobižem nočemo reševati svojih nalog, dokler ne bomo mogli prikazati večjih enot. — M. Filipović razpravlja o žiru v prehrani balkanskih narodov; O. Oštrić tkanje na Lopudu, J. Ribarić stopanje sukna v Istri, objavljeni so bukovniški spomini z Vrbnika na Krku, Banovićeve prispevki k ljudski epiki, Stojkovićeve zgodovinski prispevki k hrvaški etnografiji iz starih pisateljev itd. — Zvezek je tehten in predstavlja po daljšem času pomembno publikacijo hrvaških etnografov.

Vilko Novak

Mirko R. Barjaktarović, O zemljišnim medjama u Srba. Doktorska disertacija, izdala Srpska Akademija nauka. Posebna izdanja, knjiga CCIII, Etnografski institut, knjiga 4, Beograd 1952.

Po uvodni ugotovitvi, da je vprašanje mej in mejnikov v Srbiji doslej skoraj neobdelano, si avtor zastavlja naloge, da ga obdela z etnološkega vidika glede na religiozno vlogo mejnika. Na podlagi gradiva, ki mu ga nudi literatura, hoče pojasniti glavna vprašanja v zvezi s tem, zlasti pa izvor in razvoj mejnika, pa tudi mejnih črt sploh.

Izvor mejnika išče avtor v kultu totema iz dobe pred nastankom zasebne lastnine. Ko se je zaradi uporabe individualnega dela v poljedelstvu

pojavi la zasebna lastnina, »se je za nekdanjo svetinjo (totemski znak) povsem naravno našlo mesto nekje na periferiji. Nekdanji ekonomski in pozneje tudi duhovni stožer neke grupe je bil spremenjen v mejnik posesti tiste grupe«. Mejnik ni predvsem predmet s praktičnim namenom (!), marveč je njegova vloga v veliki meri čarobno-religiozna (str. 13). Premik totema iz sredine (medja = medium, Mitte itd.) na periferijo stavlja avtor tudi v zvezi z delitvijo grupe v dve novi, ko je s tem sredina (medja) postala — meja, totem na nekdanji sredini pa mejnik. V nasprotju z mnenjem Fustela de Coulanges, ki izvaja zemljiško lastnino iz religije (last na družinskem grobu), opozarja avtor na ekonomsko osnovo religije, a priznava vlogo zemlje v kultu. V zvezi s tem omenja tudi krajevna imena, izvedena iz osebnih imen.

Po tem dokaj obsežnem splošnem uvodu, ki pa ne pove veliko več ko gornji povzetek, in je pisan bolj poljudno didaktično ko pa znanstveno-raziskovalno, podaja avtor pregled zemljiško-posestnih razmer v Srbiji, dokazujoč na številnih primerih, da so se tu nekatere zemljiške skupnosti obdržale do novejših časov, v čemer vidi dokaz, da je bila taka zemljiška skupnost znana tudi v zgodnjih stoletjih srednjega veka. To dokazovanje, ki sicer presega okvir razprave, bi se z dobro historično metodo najbrž dalo čvrsteje zagrabiti. Zanimivi, a žal samo deskriptivno nanizani so podatki o notranjem ustroju teh enot. Po nadaljnji ugotovitvi, da je vas tvorila nekdanj organiziran kolektiv, sledi avtor razpadanju zemljiških skupnosti, pri čemer nas preseneča z vso gotovostjo postavljena splošna trditev, da sedanja privatna lastnina na zemlji v Srbiji in njene meje niso stare. Drugod velja mnenje, da izvirajo osnove meja glavnih njivskih kompleksov prav iz starih dob zemljiške lastnine oziroma kolonizacije in bi nasprotno avtorjevo mnenje za Srbijo potrebovalo pač korenitejše utemeljitve, kajti sama delitev skupnih zemljišč, o kateri avtor govori, še ne izključuje starejših in prej razmejenih njivskih kompleksov. Nadalje ugotavlja avtor, da so predkupna pravica sorodnikov ali sovaščanov in podobne druge pravice spomin na nekdanjo skupno last.

V drugem delu disertacije obravnava avtor razne mejne znake in njih oblike, običaje v zvezi z mejnimi spori in vraže o mejnikih. Ta del sestoji v glavnem iz številnih, smotno razvrščenih podatkov, v vpletenih razlagah pa skuša avtor skoraj vsa nejasna vprašanja rešiti v skladu s svojo totemistično teorijo o mejnikih.

Ker si avtor zastavlja nalogo, raziskati vprašanje mejnikov z etnološkega vidika, je njegova tendenca po razlagi v zvezi s kultom razumljiva, vendar le deloma sprejemljiva, ker je funkcionalni pomen posameznih predmetov in pojavov pri taki vendarle enostranski razlagi preveč potisnjen v ozadje. Razlaga po ovinku: ekonomika—kult—mejniki se večinoma prav lahko nadomesti s krajšo potjo: ekonomika—mejniki + kasnejše kultne primesi. Na to krajšo pot opozarja avtor sam na strani 19 in fine, ne da bi na drugih mestih izvajal konsekvence. Ostreje bi kazalo ločiti nastanek samega mejnika kot znaka lastnine od nastanka vraž in verovanj o mejnikih, pri čemer bi ostalo za razlago kulturnih primesi še dovolj široko torišče. Poleg totema bi potem prišla v poštev še razlaga religiozne zaščite družbenih odnosov, ki jih nedvomno varuje tudi mejnik.

Izmed pripomb v podrobnostih, ki bi jih imel k avtorjevim izvajanjem, naj omenim samo nekatere: Da bi prav srbski heraldični orel, ki se pojavlja v 14. stoletju, imel kako zvezo s totemizmom kot njegova sled, bi se dalo trditi, ko bi se izključili vsi tuji heraldični vzorci. S tem seveda nočem zanikati vsako možnost zveze med heraldičnimi živalmi sploh in nekimi starejšimi totemističnimi osnovami (str. 9). — Topografska imena, izvedena iz osebnih imen, pač niso nujno vezana na neki kult (str. 15). — Odgovor na vprašanje, zakaj so pri mejnih sporih važne izjave starih ljudi, je tako samo po sebi umeven, da zanj ni vredno izgubiti več ko pol stavka (k str. 41—42). Iz starosti mož, ki so odločali ali pričali o meji, pač ne kaže sklepati na starost mejnikov (str. 76). — Običaj, da se prav na mejah vrše usmrtnitve, kaže neke globlje

korenine, ker vemo, da so tudi pri nas stale včasih vislice v bližini meje sodnega območja (k str. 43). — Pokop na svoji zemlji ni ravno nujno sled totemizma, pa tudi nima vedno zveze s pokopom na meji (k str. 49). — Polemika z ustnim pojasnilom P. Petroviča zveni na tem mestu malce čudno (k str. 49^x). — Kamen se tako pogosto uporablja za mejnik pač zato, ker je to najodpornější in praviloma najcenejši material ter je iskanje razlage v kulturnem pomenu kamna odveč (k str. 59). — Previsno sadno drevje je izrazilo pravno vprašanje in če se ga avtor že loti, bi ga moral bolj izdelati, a pritegniti še celo vrsto drugih sorodnih vprašanj (k str. 59—60). — Pri objezdenju meja ni treba misliti ravno na Turke, ker je bilo dobro znano n. pr. tudi v Sloveniji. Gre le za preprosto dejstvo, da so meje malih, privatnih kompleksov lahko obhodili, meje javnih ali gosposočinskih kompleksov pa so bile tako dolge, da jih je bolj kazalo objezditi (k str. 65). — Iz svetosti mejnika izvaja avtor običaj, da so si pri mejnem sporu natresli svoje zemlje v čevlje in prisegali, da stoje na svojem. To ni bilo nič drugega ko daleč znan trik, ki sam na sebi ne govori ne za svetost mejnika ne proti njej (k str. 75).

Kot nedvomno dokaj originalen in duhovit poskus tolmačenja mejnikov in zlasti kot izčrpna zbirka zanimivega gradiva o mejnikih pri Srbih ima knjiga gotovo svojo vrednost, ki pa bi bila le še večja, če bi bil slog znatno bolj strnjen. Naslov pa je vsekakor dokaj preširok, ker so obravnavani večinoma le mejniki, vprašanje meja oziroma mejnih črt pa je komaj kje omenjeno, a bi zahtevalo tudi vse drugačen geografski in historični aparat.

Sergij Vilfan

Bilten Instituta za proučavanje folkloru u Sarajevu I. Bulletin of Institute for folklore studies Sarajevo. Redakcija: Cvjetko Rihtman, naučni saradnik (odgovorni urednik); dr. Jovan Vuković, vanredni profesor universiteta. Sarajevo. 1951. 4°, 166 str., 18 + 35 + 4 str. notnih prilog.

Čeprav obstoji inštitut za proučevanje folkloru v Sarajevu šele malo časa, se je že lotil izdajanja gradiva in razprav v svojem »Biltenu...«, ki se posveča ljudski glasbi, plesu, igram, običajem in pripovedništvu. Doslej mu je uspelo pridobiti primeren krog sodelavcev.

Z najpomembnejšimi prispevki se odlikuje direktor inštituta muzikolog Cvjetko Rihtman. V »Polifonih oblicih u narodnoj muzici Bosne i Hercegovine« imamo obsežnejšo redakcijo njegovega referata na konferenci IFMC v Opatici. K že podanim pripombam (Slovenski etnograf 1952, str. 267) o obravnavanem pojmu heterofonije je treba še dodati: Če so hoteli nemški muzikologi s pojasnjevanjem heterofonije dokazati, da je ljudstvo svojo umetnost zgolj podedovalo oziroma prevzelo od svojih višjih razredov, potem bi se bilo mogoče strinjati z Rihtmanovim mnenjem glede odklanjanja izraza heterofonija. Vendar pa mnenja nemških muzikologov glede ljudskega večglasja in označbe heterofonije ne moremo smatrati za dokončno in pravilno. Razlaga heterofonije pri grških filozofih tudi ne more biti odločilna, ker izhaja iz časa, ko razni tipi večglasja še niso bili dovolj jasno izoblikovani. Izraz polifonija pa nam pomeni določeno stilizacijo večglasja. Da ima tudi obravnavano večglasje ljudske značilnosti raznoglasja (t. j. heterofonije), je mogoče sklepati iz neposredne odvisnosti obeh glasov diafonije med seboj. »Obje dionice tako su tijesno povezane i međusobno zavisne, da jedna ne može brez druge... i najbolji pjevači nisu bili u stanju da odvojeno otpjevaju svako svoju dionicu.« Odvisnost od besedila in improvizacijski značaj obeh glasov je viden tudi v primerih, ko se tekst »nabracja« ali ko »pjevač upadne ranije a drugi put nešto kasnije« v isti pesmi itd. Lep primer heterofonosti je tudi 54. primer pesmi Janje Čičak, kjer se napev od kitice do kitice neprestano spreminja v raznih malenkostih. To je pojav, ki ga doslej ne pozna stilizirana umetna glasba. Vse to govori za raznoglasje, a ne za polifonijo, ne glede na nemško pomanjkljivo interpretacijo heterofonije.